

ОЛЬГА
КОБИЛЯНСЬКА

Мої лілії
Новели, оповідання,
поезії в прозі

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2024

ПІД ГОЛИМ НЕБОМ

Нарис

Глибока зима.

Небо закуталось в однобарвну сірину; неформенні снігові хмари збились під него і, злившись із ним, творили сумну копулу над широкою білою рівниною піль. Неначе з неба висипалась, так снувалася нечувана маса чорних кавок довгими рядами по білих межах і, величаючись рухливо, радилась над чимсь поважно. По годині розділились на три табори, знялись один по другім журливо вгору й поплили чорним хрестом поважно в далечінь. Летіли звільна ритмічними рухами чимраз вище, заверталися кілька разів назад. Кружали сумовито, жаліючи над полем, пустилися лагідно в сторону міста, що далеко від піль визирало з мряки на згір'ю струнками вежами, — завернули знов назад і зникли, мов розплились здрібнілими точками в мрачній далечині.

.....

Біла рівнина лишилася пуста.

Безмежна, широка, як степ, прибралась у грубу верству снігу й гляділа тупо в сіру небесну копулу.

Нею далеко виляса дорога й губилась чимраз далі в білості. Око так і в'яло від посрібленої поверхні.

В гладку рівнину прямували одні малі сани.

Глибоку тишину, що стелилась над широким тим мертвим морем, перебивали напрямком дороги голоси дрібних, дитячо-дзвенячих дзвінків і мов кропили її тоненькими, одностайними крапельками звуку.

Малі сани тягнула рудава конина.

Не була гарна, сама собою незграбна. Довга шерсть її не знала греблиці і щітки, а грива росла, як хотіла. Лиш ноги в неї були тонкі і сильні, мов струни, а груди і ніздрі широкі — знак витривалості в потягу й бігу. Йшла пильно; по важності, з якою ступала, знати було, що була інтелігентна і вдячна і що належала до тих, що радше з утоми падають, чим залишать свій тяжкий обов'язок. І вона люби-

ла обов'язок. Прийшла з тим потягом — сповняти все, що наклав хто-небудь на неї — вже на світ, і він ніколи не давав їй спочинку.

Батога ненавиділа.

Знакомство з ним уважала за грубу ганьбу, а коли лучалось їй кілька разів, що вдарено її ним, — вона складала вражено вуха взад і валила скажено задніми копитами. Ломила дишель або орчики, або рвала посторонки. З того часу не брали вже до неї батога, а грозили їй лише кулаком.

І дивно! Хоч її пан сидів звичайно позад неї, і вона не все могла бачити, що діється там, — усе-таки відчувала, коли він здоймав кулак над нею й до своїх грубих, напоминаючих окликів — махав ним грізно. Тоді летіла, як шалена, широкою рівниною, гнана диким почуттям страху, що на неї туй-туй спадуть якісь здоганяючі її в воздуху чорні пошматовані хоругви і уб'ють її на місці, мов грім.

Упряжена в старанно пов'язані й поштуковані посторонки і шнурки, йшла скореньким і пильним кроком, схиливши стріпату голову вниз, неначе б добре знала свої обов'язки. Раз — заїхати завчасу додому, щоб не остатись уночі на тім білім морі, не стрінутись на нім із заверюхою, що страх як грізно й самовільно шаліла на безкрайності, а по-друге — що знала, кого везе.

Тягнула родину ідіотів.

Почала їх тягнути, коли ще ранок був притемнений бурим серпанком задуманої ночі, і мала ще перебрести отсе ціле мертве море до вечера. Чи успіє?.. Не знала. Сніг лежав грубо, дорога не була добре уїхана, а у повітрі ген високо роїлись, майже клубились, білі дрібосенькі рої і віщували недобре. Лише ще не знати було, в котрій хвилині розіб'ються й нечутним летом заповнять повітря і засиплять і без того білу рівнину.

Вітер почав злегка глузувати собі. Змішався з острою, мов огонь пекучою, студенею і розпочав гульню. Зразу легким танцем на поодиноких місцях, а опісля в зміненим темп¹. Зривався і утихав раптом. Прилягав до землі й затаював віддих. Потім зривався шалено і, знявшись широким крилом угору, рвав білі хмари ніжних сніжин у свої обійми і, розшалівшись із ними, мчався дико помертвілим морем. В політі спинявся від часу до часу, кружав у дикій несамовитій пустоті вихром на однім місці і кидав високо клубами снігу стовпом угору...

¹ Темпі (*итал.*)

Краплі звуку дрібних дзвінків розплакалися...

На переді санок сидів він і держав віжки.

Одягнений у старий почорнілий кожух, сидів, як голова, на малім підвищенні, що уходило за сидження.

Голова, прикрита мізерною шапчиною, неначе без шиї, вибігала вся в бороду. Борода з малою, як у кози, чорною рідкою борідкою, становила найбільшу і найвиднішу часть лица. Кирпатий ніс, малі, мов перець, очі дивилися в тупій і zarazом ідіотично-задумчивій плоскій журбі з-під низького чола перед себе.

У деякім віддаленні за ним, на лабузі, нижче від нього сиділа вона. Обвита темною хусткою, голова була ще раз вузенькою білою хусточкою понад чолом перев'язана, знак, що дорога їх була далека.

І в неї голова сиділа на карку, мов без шиї. Але її лице... Боже, те її лице! Заокруглене, плоске, було майже вгору звернене. Грубі і широкі губи пишались погано на лиці, ніс круглий, а великі, мов небо, сині очі перенялись навіки безвиразним поглядом.

Значно було: ніколи в життю не морщила думка її брови. Ніколи не зазнавала зворушуючих почувань; в її душі — погода. Вічна, до розпуки приводяча, одностайна, тупа, глуха погода! Вічна бездумна погода! Сиділа так за ним, що знати було: він був кермуючою силою й головою всего, а вона лише в спокійнім вижидаючім послуші приймала все, не застановляючися ніколи над тим, що походило від нього. Він знав, що робить.

Як найшов саме її і де надибала вона його?

Між ними проходило й пересувалось стілько людей, вони родились кожде в іншій місцевості, — а однак ждали десь обопільно несвідомо на себе. Його не хотів ніхто, аж доки вона не стрінулася з ним, а з неї глузували всі, доки він не порозумівся з нею.

Опісля і вийшла якась напрочуд дивна, напівдика, напівсмішна гармонія. І який був він, а все-таки навіть і він устроїв собі свій власний світ, де був у себе сам-один паном, рядив і мав усе під своєю опікою, і де все виходило, як хотів, де був самовладцем, і був ним із цілою своєю ідіотичною повагою.

Сидів тепер у напруженій задумі й мав свою хатину перед душею. Малу, схилену, соломою вкриту хатину, зі скісними віконцями, коло неї низька шопка і стіг соломи... Хата під лісом, майже

обведена ним, у глибокій затиші, мов старий, спорохнявілий, ніким нетиканий гриб.

В ній лишив конаючу матір. Далеко, широко від лісу жодної душі, лише бліда німа рівнина.

Вони вчора зранку виїхали з дому. Треба було в місто. Отсе вертали...

Між ними обома сиділо воно. Носило сліди його й її на собі і було осередком одинокої іскри Божої в убогих їх душах, осередком їх любови. В'язало їх тісно з собою й приковувало до малої під лісом засуненої хатини. Своїм дрібним, мізерним існуванням надало їм відразу ціль життя і силувало несвідомо до живішого думання й праці. Зрозуміли. Треба було за що-небудь братися. Воно було. І з усього визирало для них воно.

Сиділо, загорнене в найліпшій одежі й хустині, негарне, з вибадушеними ясними оченятами, і дивилося, мов черепаха, однаково перед себе. Нагадувало також молоді, з гнізда визираючі пташенята, з голими голівками й майже наверх вилізаючими очима...

І спокійно між ними сиділа безжурність.

.....

Вліті возили від часу до часу до одної великої лазні в місто мітелки із зеленого дубового листа, де діставали від сотки 2 злр. Майже ціле літо в'язали і в'язали.

Все, що робили, робили разом. Male зносило налагоджене дрібне пруття, а родичі в'язали його механічно, мовчки. Куди не глянути літом коло їх хатини, всюди повно мітелок. Була обтулена ними, а приспа завалена верствами предивного того багатства.

Здавалося, ціле життя їх, уся їх будучність крилася в зеленій дубині, що рік-річно весною відновлялася і простирала до них свої густі крилаті віти, а вони так і чіпалися за зелене гілля й майже живилися ним.

Взимі вона пряла або брала від знайомої жидівки з міста пір'я дерти. Він ходив з цимбалами по весіллях або наймався десь колись із кониною. Се останнє — рідко. Його хатина далеко від села, і люди навідувалися мало до него. Часом вивозив і вугля в місто.

Мізерно діялося зимою в них.

Майже пересипляли її. Одинокі живі сотворіння, що викликували рух коло хатини, були конина й собака. Їх треба було доглядати і з хати дозирати.

Конина вешталася цілими днями свобідно, мов добра ґаздиня довкола хатини, нипаючи то тут, то там за чимось коло приспи і край лісу, заглядаючи часом і в хатину крізь вікна своїми мудрими блискучими очима, а собака ворохобилась на найменший шелест дерев. Її гавкання гнало дико в понуру глибину мовчливої дубини, лякало полохливі серни до нестями й грало довго грізною луною в тишині лісу.

Пізною осінню припленталася до них його старенька мати, що жила літом із милостині, а зимою переживала у них, і недавно занедужала. Була поражена. Лиш одною рукою володіла. Вони дожидали її кінця, і свічка горіла коло неї майже ненастанно...

Лежала тепер сама-саміська в хаті й дожидала їх.

Вони виїхали в місто випросити трохи грошей за мітелки вперед. Треба було справити похорон, як вона вмере. Деревище зламати, попа заплатити, похоронний обід подати... Випросили за тисячку мітелок 15 злр. Звичайно діставали 20 злр., але сим разом і тому що наперед і взимі — лише стілько.

Вертали отсе. Знаходилися саме в половині дороги й серед безкрайного поля.

Вертали погідні і вдоволені. Він неначе велику добичу зробив і сповнив важку задачу. Мав стілько грошей у своїх руках! Ніколи ще стілько разом не мав, ну... але в него мати вмирає, а може, вже і вмерла?.. Він поховає її гарно, як ґазді личить, щоб люди не глумилися з него. І так все чогось підсмішкуються. Але то нічого, усе буде добре. І він почуває себе важним і неначе бачить ті похорони.

Бачить хоругви коло своєї хатини і багато людей з повідкритими головами. Один чоловік тримає хрест у руках. Поза тим не бачить нічого і не вспів більше нараз подумати...

Так. Його мати вмерла. І щоб не казали, що він не похоронив свою маму. Свою рідну маму...

Віз із собою кільканадцять свічок, кусень м'яса на посмертний обід, трохи муки... і велику фляшку горілки.

.....

Собака скавуліла коло хати голодним, жалісним голосом, хвилями зривалася, кидаючись на всі сторони несамовито, й майже уривалася на дрантивій мотузині; однак ніщо живе не з'являлося. Іншим часом дивилася ненастанно на двері блискучими очима, чи не одчиняться і чи не кине їй хто якого їдла; але вони, немов навіки, зачинилися, і вона плакала з жалю й нетерпливости.

Ціла хмара чорних ворон злетіла звідкись і позасідала на гілляках довкола хатини, найживши скучно дрібне пір'я. Лісом гнав дикий глухий шелест... ломилося сухе гілля, мов о него отиралося щось... а відтак наближалася ніч. Недобра, нечувана ніч.

Вихор не уставав. Зимно, як вогонь, в'ялило все, а він так і розносив собою.

Із-за лісу надлетіла біла хмара снігу й кинулася на хатину. Рвала й термосила її, добивалася й силувалася розірвати вікна або двері. Не чув її ніхто там, усередині. Вона прилітала з широкого поля і благала рятунку. Там страшно діялося...

В хаті було тихо і темно, свічка згасла.

В углах темнота стовпом зросла і стояла недвижно, а серединою хати прокинувся сумрак. На печі лежала старенька й світила чорними очима просто у вікно.

Чула все. Не могла одчинити вікна, воно було забите, а вона, лиш одною рукою й душею жива, хрестилася насилу й відповідала: «Я чую, — казала, — але не можу, вертай назад».

Хмара помчалася кудись, полишаючи за собою гробову тишину в хаті, а за хвилину прилетіла друга.

Знов те саме. Термосіння, стогін і гудіння в комині. Жмені снігу металися о вікна, а вкінці почалося дике шаління довкола хатини. Мала хоч би й розсадитися, а доступити до живої душі... Холод тиснувся жадібно коло шиб і бажав усе навіки заморозити, а вітер заохочував острим свистом.

Через час почувся голосний лускіт, а опісля жалісний бренькіт. Зі сторони лісу відірвалося вікно й, падаючи, розбилося на дрібні кусні...

.....

На полях зле виглядало.

У повітрі — нечуваний бій. Хмари снігу кидалися зміями на себе, клубилися й розбивалися завзято; інші знов металися серпанками сполохано на всі боки, розпинали широко свої крила, відпирали напір дикого вихру. Але він, сильний і розлучений, рвав їх із собою, кидав до землі, а опісля, знявши їх угору, розносив із побідним свистом по широкій рівнині.

Мала конина боролася з усеї сили в білих роях. Крок за кроком тягнула свій тягар, але дороги вже не знала, її змело — і перед нею зрівнялося нараз якесь одне широке біле море...

Її шерсть і грива одубіли. Вона йшла зі спущеною головою й тяжко дихала. Чула, туй-туй упаде. Від часу до часу ставала, відсапувала, а потім, немов почувши за собою грізний кулак, рвала вперед. Вітер пер її все вб'ік, і коли вона вже майже подавалася, надлітали серпанки снігу і наvertsали нею в противну сторону. Не бачила виразно, куди йде. Дзвінки додавали їй сили. Слухала їх. Хвилями видавалися вони їй, як тоненький бренькіт мушок уліті, коли паслася краєм лісу, і вони в сяєві сонця лїниво роїлися у повітрі або докучали їй коло очей. Тоді вона майже рвалася уперед, і їй здавалося, що, прискоривши кроки, спиниться коло зеленого лісу і дрібньої ніжної трави, котру так любила спасати. Та ба! Се не було літо, се була зима, люта, як вогонь.

Грубі напминаючі слова пролітали над нею чимраз рідше й слабше. Десь немов розліталися. Віжок, здавалось, ніхто не держав. І справді не держав. Її пан витягнув фляшку з горілкою, що віз її на похорон та посмертний обід, і розігрівались нею всі троє. Перемерзли до кості. Мали під собою лише купу лабузу і якийсь лахміття. Коли виїздили з дому, було тихо в повітрі.

Вона попивала жадібно подаваний їй ним розгрівачий напиток, хухаючи раз у раз у закостенілі руки, а мале, напившись, уснуло. Він уже найдовше прилягав устами до фляшки.

Опісля викрикував важким і грізним голосом на конину, і часом, мов пригадував собі щось, дивився диким, переляканим поглядом перед себе. Довкола него шаліла заметільниця, страшна, давно не чувана, і він не бачив нічого. В лице, що висував його, аби глядіти ліпше вперед, било зимними шпильочками, і очі стулювалися мимоволі. Щоки аж пекли зі студені; вух не чув уже. Кілька разів мелькнуло йому через голову: чи не взявся його блуд? Але потім успокоювався. Не може бути. Конина ось та ніколи не блудила. Їздив уже нею четверту зиму. Раз сама заїхала додому, як він ще з одним чоловіком, підпивши собі трохи, позасипляли на візку. Не було й куди блудити. Полями вела лиш одна дорога; нею їздив рідко хто зимою, хіба лише літом, як на полях лежало збіжжя, — отже, нікому було з дороги уступатися. Біда лише, що розревілась заврюха, дорогу замітала. Але вона все знала, вона заїде, як треба. Все додому рвалася. Худоба все так... Лише коби студінь попустила... з зимна аж щоки розболіли... Щось пірвало його за шапку й збило з голови. Майже насилу утримав. Відтак засунув її тісно над чоло,

потягнув ще раз із фляшки, подав фляшку жінці і, заховавши її опісля коло себе в ноги, закинув собі віжки на шию, руки засунув у рукави і, згорбившись удвоє перед вітром, попав у тупу задуму і сидів недвижно.

За ним іззаду змовкло також. Жінка лягла в сани, аби захоронитися від вітру й охоронити від нього сплячу дитину, — отже, ніяк було балакати. Вітер і так відганяв слова й ловив їх у себе. Їхали так довго. Часом мов зі сну прокидався і гукав на руденьку: «Каліко, мой, чого стоїш?» Або грозив диким голосом.

Перед його уявою стояв непорушно, мов понурий мур, великий дубовий ліс, а під лісом його хатина. Відтак бачив матір на печі. Коло неї горіла свічка...

Він сам уставив її там... і вона горіла.

Далі видів похорони... хоругви... людей з повідкриваними головами, а опісля посмертний обід. Він зладив посмертний обід, бо його мати вмерла. Ходить між людьми, просить їсти й пити і наливає горілки з фляшки. Пили. Він усе наливав, а вони все пили. Най п'ють, аби знали й аби не говорили. І так усе підсмішкують собі з него, — але раз най знають. Він матір свою ховає. Зладив посмертний обід...

Надворі заверюха, очей не може розплющити, але се нічого. В хаті тепло, і йому тепло. В цілім тілі розливалось тепло, а заметільниця так лютувала й товклась, аж страшно... лісом гуділо...

І гудить, і шелестить ненастанно. Се ж ліс велетень, се листя так шелестить... дубина тота золота!

Ей, той ліс, той ліс, той ліс! Хто б його знав, що то за ліс, — навесні хто б його знав... Великий та зелений! Він його тато і мама, і годує його, як свою дитину, його гілля широке й зелене, листя чорне, блискуче, аж любо мітелки в'язати. Всі в'яжуть: він, жінка й мале. Але мале найменше. Воно зносить листя, а зносячи, робить доріжку зелену, грається листям. Обсипає себе ним, а листки літають, мов зелені метелики, довкола його голови. Що йому робота? Що воно знає? Йому аби все готове було, та тепло аби йому було. Сонце аби йому гріло. А сонце світило й гріло... пригрівало так, що розкіш. Усе тіло теплом своїм заливало...

.....

«Каліко, мой, чого стоїш?»

Причилось їй отсе, чи вітер розніс був ті слова і аж тепер вернув назад до її слуху?

Дзвінки мов стрепенулися, мов жменею з жахом розсипані на однім місці, — так раптом зойкнули.

І знов те саме. Голосне сапання, майже стогін, — і брела своїми тонкими ногами в закостенілім морі.

Неба, мабуть, не було.

Понура маса звисала, затемнена, над землею. Над білою рівниною клубилися хмари снігу, інші, мов у перегонах, літали в несказаннім переляку, безцільно, гонені диким вихром. Він сам, невидимий і острий, мчався завзято на всі сторони, шукав і котився за кимсь, бушуючи у невисловленій лютості.

Нечувана погоня відбувалася німо на широких просторах.

Дзвінки задрожали і змовкли.

Руденька станула, мов укопана. Десь недалеко перед нею перелетіла в серпанках снігу закутана довжезна чорна змія-велетень з червоними, вогнем налитими очима, голосно стогнучи та сапаючи, через поля й зникла. Лишила за собою чорні клуби диму. Довго було ще чути її стогін і стукіт, а потім все утихло. Майже не тямлячись, завернула руда. Дрожала на цілім тілі з переляку. Оглянулася за підмогою. Але їй метнувся в очі лише німий вітер і танець розшалілого снігу.

Поступила кілька кроків уперед і вдарила головою о якийсь височенний тонкий стовп. Знов станула. Над її головою розсипалася предивно гармонійна, сміла струя звуків і не вмовкала. Дзвеніла безперестанку, неначе гнала одностайним, безжурним летом через цілий безмежний простір...

Насторчила вуха і слухала. Що се? Було миле й гарне, і ніколи не чула цього, хоч кілька разів переїздила сею дорогою! Грало так звучно й рівно, і не мало нічого спільного з отсею заметільницею. Воно не боялося її і летіло так спокійно й сміливо крізь вихор до своєї мети...

Відтак прокинулася.

Вона знов стояла; і зараз гримне голос, підніметься кулак над нею. Не відчувала його вже довший час над собою — отже, він, певно, туй-туй підніметься, а з ним разом і ті чорні зловіщі шмати, що їх, мов грому, боялася.

Почала рватися вперед. Дзвінки розворушилися і пілляли звуками її сліди. Підбігла короткий кусень... та що се таке?.. Вона зачепила о такий самий стовп, як перед хвилиною, і з нього розходилася,

як передше, та сама чудова, мила гра. Струя звуків, сама одинока, плила одностайним бренькотом своїм невпинно через отсе море в безвісті...

.....

Та вона не стояла тут більше. Напруженими силами тягнула. Часом падала і знов уставала. Дикий ляк запанував над нею. Їй здавалося виразно, що, замість кулака, настановилася там за нею на санках чорна, недвижна, кінчаста купа, стається чимраз тяжчою й дивиться заєдно на її хребет. Щось чужого почула на санках, і те чуже мусила тепер везти. Ясний інстинкт, що проводив її досі, почав покидати її. Очі почали іскритися, ніздрі розширяться. Ціла довга грива наїжилася, миттю вона скочила сполохана вбік, а потім почала утікати.

Несамовита сила вступила в неї, і вона утікала. Гнала протяжними скоками, заднім тропом майже прилягала до землі з остраху, а переднім порола сніг. Дзвінки не опускали її. Товклись пискливо довкола її шиї й благали розпучливо не зупинятися ані на хвилину ніде. А коли ставала, аби набрати сил, її грудь, здавалось, туй-туй розсадиться, і дзвінки лякливо вмовкали, мов ховалися раптом у сніг. Тоді ставало їй ще гірше, і вона знов утікала безтямки.

За нею росла на санках чорна купа. Білі серпанки снігу супроводили її з обох сторін. Тулилися до неї, міняючись один по другім, а нарешті осілись на ній нечутно й укрили її своїм ніжним біливым цілковито. З-під нього визирав лише якийсь чорний вершок — і стався ненастанним пострахом для рудої...

.....

Надранком бій устав.

Запанувала тупа тишина. Широкі сніжні крила хмар прилягли білим сріблом до землі й не знімалися з неї більше. Вихор згубився. Небо прибиралося в сіру барву і тонуло в жалібній задумі.

Слабим знівеченим кроком і з ледве чутним, дрожачим звуком дзвінків приволоклася конина додому.

Станула саме перед дверми...

.....

Собака рвалася. Вже здалека почула їх і вітала диким несамовитим скавулінням. Тепер лягла до землі й волілася до них покірно, наскільки їй се позволяв мотузок. Скавуліла й вила, а очі іскрилися

предивним світлом. Піднімала голову й оповідала. Ждала два дні... не їла... не бачила живої душі.

Оті двері он там не відчинялись, як зачинились за ними... а тепер... а тепер...

Гавкала неспокійно і болісним, роздразнюючим голосом, то знов шаліла, простягаючи лапи до руденької: «Що ж? Що ж?..»

Тая стріпалася з цілої сили й поволілася з тягарем до стога. Дзвінки зсунулися з неї, упали до землі, а звуки розбіглися з поспіхом на всі сторони і згубилися.

.....

Ніч. Глибоке, безкрає небо погідне й оживлене. Звізди миготять, дрожать, грають світлом своїм, а де-не-де перелітають луковатим полетом і міняють місця на небі.

Між ними спокійно стоїть місяць.

Ясне магічне його світло розпливається лагідно довкола него. Біла пуста рівнина залита ним, мов сріблом, а високі тонкі стовпи, що біжать правильно по ній тут, і там, і далі, кидають на неї пасма струнких тіней і мов в'яжуться руками з собою, аби не згубитись у одностійній пустині.

Довгий дубовий ліс, прибраний в іней, творив краєм рівнини кришталевий мур. Його вершки, прозорі в світлі, майже розпливаються в нім.

Около півночі станув у закам'яній невіджимості й побілів цілковито. Бачив: у близькості хатини пересунулась тайком мряка, мов срібна, ледве замітна тканина, прийняла чудно сформовану постать і перетяглась нечутно кришталевим верхом у пусту освітлену рівнину...

Місяць пронизав її своїм лагідним сяєвом, а відтак заховався на хвилину за хмару, заглянувши в її фосфоричні безсмертні очі..

Вона щезла...

.....

Струя звучної, спокійної гри летить живо рівною ниткою далеко білою рівниною, невтомно, без перерви, мов у вічність...

Де урветься? Їй байдуже.

Страху перед нічим не знає.

Чернівці, 25 марта 1900.

ТАМ ЗВІЗДИ ПРОБИВАЛИСЬ

Поезія в прозі

Під самим лісом плила вузька глибока ріка. Змивала коріння старих дубів, холодила берег, на котрім виростало буйне зілля, густі дикі корчі дерев, — і відбивалась від часу до часу від берега на знак життя.

Густий ліс дубовий надав їй барву своєрідну. Плила зовсім зеленою водою, і лиш там, де припирала лівим берегом до гладкої рівнини, блистіла здалека сивавим сріблом.

По ній пишались водні рожі, а ще більше їх широке, зелене листя.

Рівнина, що припирала до лівого берега, — се широкий степ. Степ український. По нім грала розпаношена безконечна туга і одностайний смуток.

Звідки походив?

Не знав. Вже здавна був. Йому тут широко, і він розпустив далеко свої сумні крила і грав по пустім морю тім, мов цар...

Незамітно плила ріка вперед. Лиш як вітер здоймався й шалів по степу, їх гладка поверхня морщилася з болю.

— Чого терпиш?.. — питав тихим шелестом дубовий ліс зелений.

— Дразнить мене, а розіллятись не можу, — відшептувала болісно.

— Виступи з себе, розіграйся та залий цілий степ широкий, щоб знав, що і в тобі сила! — радив великан.

— Замало мене, щоб залляла цілий степ широкий, — відмовила смутно. — Зробились би з мене хіба краплі роси на нім, та саме окрасили його, мов кришталами. Волю так.

— Так? Стіснена в оцей жоліб та вічно стережена каменистим берегом?

...По гладкій поверхні промайнув у ясній, місячній ночі усміх її...

— Я глибока. Безмежно глибока. Оскільки вужча, остілько глибоша. Отсе широке пишне листя, що плаває *тут і там* по мені, що незамітною стебелиною здоймається з мого замуленого дна

до ясного світла, — воно тобі скаже, яка я глибока. Се моя сила і моє багатство...

Задумався ліс дубовий.

Говорила про багатство, а майже незамітна в тім широкому степу, і усміхалась.

.....

Він був її вічною окрасою. Німої прастарої поезії. Магічними місячними ночами снувались русалки по його березі. У глибині його темній, безшелесній співали полохливі соловейки... а десь-не-десь вганявся з-поміж гущавин дерев сильний дуб-великан угору і глядів понад усіх далеко в сірий степ пустий... Далеко до сходу сонця?

Недалеко.

Але ще ніч пишалася.

А ночі тієї відповідав широкий смуток на степу і далеко розстелена туга...

За чим?

Що звізди в нім не пробивались. Що весь блиск багатства, що пишався та тремтів вічним сріблом он там на небесах, весь рай, розцвілий на голубім небі, не схилявся до него, і ані раз не відбивався в його могутнім далекому просторі...

.....

А під берегом лісу — в темряві затишку, де ріка була найвужчою й найглибшою, де сунулась темно-лискучою поверхнею своєю незамітною вперед, — там грало світлом небесним.

Там звізди пробивались...

Чернівці, 27 липня 1900

ЗМІСТ

ПІД ГОЛИМ НЕБОМ	3
ТАМ ЗВІЗДИ ПРОБИВАЛИСЬ	14
ВОСЕНИ	16
СМУТНО КОЛИШУТЬСЯ СОСНИ	19
САМІТНО МЕНІ НА РУСІ	23
БАЛАКАНКА ПРО РУСЬКУ ЖІНКУ	24
СЛПЕЦЬ	36
Коментар до «Сліпця»	38
ЧЕРЕЗ МОРЕ	39
Пояснення до «Мев»	43
«ЗА ГОТАР»	44
ДОЛЯ	55
МОЇ ЛІЛІЇ	96
ДУМИ СТАРИКА	98
ІДЕЇ	107
ПОЕЗІЇ В ПРОЗІ	122
НЕ ДЛЯ СЕГО МІРА	122
ЕВЕЛІНІ С. В ПАМ'ЯТНИК	123
ХРЕСТ	124
В ДОЛАХ	127
ВІЩУНИ	130
ВЕСНЯНИЙ АКОРД	141
СТАРІ БАТЬКИ	144
МІСЯЦЬ	152
ПАН ЧАРОДІЙНИК	175
Примітки. С. Кирилюк	187
Пояснення слів. С. Кирилюк	218